مـائِي خيـرِي

سنڌ جي مسلمانن ۾ ڪي عورتون اهڙيون به ٿي گذريون آهن، جيڪي خير جي ڪمن ۾ مردن کان به گوءِ کڻي ويون آهن. مائي خيري به انهن سخي ۽ درياءَ دل عورتن مان هڪ هئي. جنهن جو نالو اڄ سُوڌو پيو ڳائجي. هيءَ بيبي صاحبه مرحوم مير صوبدار خان شهيد جي راڻي هئي.

سندس اصل نالو بيبي خيرالنساء هو. هن پنهنجي حياتيءَ ۾ ايترا ته خير جا ڪم ڪيا جو ڪيس سڀ سڏيندا ئي ”مائي خيري“ هئا. هوءَ ننڍي هوندي کان وٺي ڏاڍي ذهين ۽ هوشيار هئي. ڪيس علم سان نهايت گهڻو چاهه هو. ميرن جي حڪومت ۾ فارسيءَ ۽ عربيءَ جي تعليم رائج هئي. بيبي صاحبه نهايت لائق ۽ پرهيزگار استادن جي نظرداريءَ هيٺ

تعليم ورتي. ٿوري ئي وقت ۾ هن قرآن شريف پورو ڪري ورتو.

ان کان پوءِ هن فارسيءَ ۽ عربيءَ جي تعليم وٺڻ شروع ڪئي؛ جنهن ۾ چڱي لياقت حاصل ڪيائين. هوءَ سخي ۽ ديندار انسانن جي احوالن پڙهڻ ۾ گهڻي دلچسپي وٺندي هئي ۽ ديني علم سان ڏاڍي محبت هوندي هُيس. هوءَ نهايت رحمدل ۽ نيڪ هئي. پاڻ هر سال ڏاڍي خبرداريءَ سان زڪوات ڪيندي هئي. جيڪا غريبن ۽ مسڪينن کي گهر ويني ڏياري موڪليندي هئي. چوندي هئي ته ”الله تعاليٰ اسان جي دولت ۾ غريبن جو حصو مقرر ڪيو آهي، جيڪو کين ضرور ڏيڻ گهرجي.“

هن کي خيرات ڪرڻ ۾ ڏاڍي خوشي ٿيندي هئي. ڪيترن ئي ٻُڍڙين، معذور ۽ بيواهه عورتن لاءِ ماهوار وظيفا مقرر ڪري ڇڏيا هئائين، جيڪي پڻ کين گهر ويني موڪلي ڏيندي هئي. ڪڏهن به ڪنهن سواليءَ کي خالي نه موٽايائين، حڪومت ۽ دولت هوندي به پاڻ سادگي پسند ڪندي هئي. سادو ڪائيندي هئي ۽ سادو هنڊائيندي هئي. وڏائيءَ جو ته وٽس نالو به ڪو نه هو.

غريبن سان گڏ ويهڻ ۾ ڪيس پنهنجي اميري ۽ وڏ ماڻهپي جو ڪڏهن به خيال ڪو نه ٿيندو هو. غريبن ۽ گهرجائُو عورتن کي ڪنهن به وقت وٽس اچڻ وڃڻ جي روڪ ٽوڪ ڪو نه هئي. سندس خير جا دروازا مسڪينن لاءِ هر وقت کليل رهندا هئا. ڪيس مسجدن ۽ مدرسن نهرائڻ جو به ڏاڍو شوق هوندو هو. جدا جدا ڳوٺن ۽ شهرن ۾ هن ڪيترين ئي مسجدون تعمير ڪرايون ۽ کوهه کوٽايا. حيدرآباد ۾ هڪ ٺُبائين

مسجد شريف جوڙايائين، جا فقير جي پڙ ۾ اڄ سوڌو ”مائي خيريءَ واري مسجد“ سڏجي ٿي.

هُن مسجد سان لاڳو، هڪ ديني مدرسو پڻ قائم ڪيو، جنهن جو سمورو خرچ پاڻ پرينديي هئي. جيڪي طالب علم انهيءَ مدرسي ۾ پڙهندا هئا، انهن جو کاڌو پيتو، ڪپڙو لٽو ۽ ٻيو خرچ وغيره سندس ذمي هوندو هو. مدرسي جي مُعلمن، بلڪ سندن ڪٽنبن جو سمورو خرچ بہ پنهنجي هَڙان ڏيندي هئي. ان کان سواءِ قرضدارن جا قرض ادا ڪرڻ، غريبن ۽ نادارن کي شادي مُراديءَ مهل مدد ڪرڻ، لاوارثن جي ڪفن دفن جو انتظام ڪرڻ ۽ اهڙن ٻين ڀلي جي ڪمن جو خاص خيال هوندو هئس. اڄ اهڙيون عورتون تمام گهٽ آهن جيڪي بيبي خيريءَ جي نقشِ قدم تي هلنديون هونديون!

دنيا جي شان ۽ شوڪت، دولت ۽ عزت کي جٽاءُ ڪونهي. مرڻ وقت ڪوبہ پاڻ سان اهي شيون کڻي ڪونہ ويندو. تنهنڪري هرهڪ سَرنديءَ واري کي گهرجي تہ حياتيءَ ۾ اهڙا چڱائيءَ جا ڪم ڪري، جو مرڻ بعد سندس نيڪ نامي ٿئي.

هيءَ نيڪوڪار بيبي، تاريخ پهرين ماه رمضان المبارڪ سن 1272هـ جي آڌيءَ رات جو هن فاني دنيا مان لاڏاڻو ڪري ويئي؛ پر سندس نالو اڃا پيو ڳائجي. سندس وفات ڪري سنڌ جي هر هڪ ماڻهو ۽ خاص طور حيدرآباد جي عوام کي ڏاڍو صدمو رسيو. اُها اک نہ هئي، جنهن سندس وفات تي ڳوڙها نہ ڳاڙيا. سندس جنازي سان بي انداز ماڻهو روئندا ٿي هليا. کيس هالا جي پرسان خداآباد ۾ دفنايو ويو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- مائي خيريءَ جي حياتيءَ جو مختصر احوال ٻڌايو؟
2- مائي خيري ڪهڙا ڪهڙا خير جا ڪم ڪيا؟
3- حيدرآباد ۾ سندس ڪهڙو يادگار آهي؟
4- سرنديءَ وارن مردن خواهه عورتن کي سندس حياتيءَ مان ڪهڙو سبق سکڻ گهرجي؟
5- مائي خيريءَ ڪڏهن وفات ڪئي؟
6- سندس مقبرو ڪٿي آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

رائج – معذور – گهرجائُو – طالب علم – نقشِ قدم
جتاءُ – نيڪ نامي – لاڏاڻو.

(ج) هيٺين اصطلاحن جي سمجهاڻي لکو:

گوءِ کٽي وڃڻ – نالو ڳائجڻ – نقشِ قدم تي هلڻ – سوالي خالي نہ موٽائڻ – هڙان ڏيڻ.

(د) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

سخي		اميري	
نيڪ		پلي	
ڪُليل		خاص	
خوشي		مرڻ	
ڳوٺن		عوام	

هُنر دولت آهي

هڪڙي ڳوٺ ۾ هڪ بيواهہ رهندي هئي. ڪيس هڪڙو پُٽ هو. هن سوچيو تہ پنهنجي پُٽ کي ڪو هنر سيکارجي. اهو سوچي هُوءَ پنهنجي پُٽ کي شهر وٺي آئي. شهر ۾ هڪ واڍي کي ڏٺائين، جنهن واهولي سان ڪاٺ جا چوڏا پئي لاٿا. ڪاٺ کي هن اهڙو تہ لَسو ڪري ڇڏيو، جو ان تان ماڪوڙي بہ ترڪِي ٿي وئي.

مائِي اهو لقاءُ ڏسي سمجهي وئي تہ هي تہ ڪو وڏو ڪاريگر ٿو ڏسجي. سو هوءَ پنهنجي پُٽ کي اُن واڍي وٽ وٺي آئي ۽ ان کي چيائين تہ پلائي ڪري هن کي هنر سيکار! واڍي هن کي چيو تہ منهنجو هڪ شرط آهي. اَڄُ رات جو ڇوڪري کي هن ڪوٺيءَ ۾ بند ڪندس، جيڪڏهن صبح تائين ڇوڪرو جيئرو هوندو، تہ پوءِ اَڄ ڪيس شاگرد ڪندس. مائيءَ بہ الله جو آسرو ڪري پُٽ کي واڍي جي حوالي ڪيو. واڍي ڇوڪري کي ان ڪوٺيءَ ۾ بند ڪري ڇڏيو.

اُها ڪوٺي اهڙي هئي، جو اُن ۾ رات جو ڏاڍو سيءُ پوندو هو. سِيءَ کان بچڻ لاءِ ڪوٺيءَ ۾ ڪوبہ بندوبست ڪونہ هو، اجا ٿوري دير مس ٿي تہ ڇوڪري کي اچي سِيءَ ورايو. ڇوڪري سِيءَ کان بچڻ لاءِ ڏاڍي ڪوشش ڪئي، پر سِيءُ گهٽ نہ ٿيو. ڪوٺيءَ جي وچ تي هڪ وڏو ٿُڙُ پيو هو. هو سڄي رات ٿُڙُ کي اُٿلائيندو پُٿلائيندو رهيو. ائين هُن جو جسم گرم رهيو.

صبح جو جيئن ئي واڍي ڪوٺي کولي، تہ ڇوڪرو

جيئرو ڏنائين. پوءِ اُن کي پنهنجو شاگرد ڪيائين ۽ پنهنجو سمورو هُنر ڪيس سيکاريائين. چوڪري جڏهن هنر سکي ورتو، تڏهن واڍي ڪيس موڪل ڏني ته ٻچا، هاڻي وڃي روزگار ڪر ۽ سُکيو گذار.

چوڪرو هلندو هلندو هڪڙي رڻ ۾ پهتو. اُتي اُٺ جا هڏا پيل ڏٺائين. هو ٻه اوزار ڪڍي پنهنجو هُنر آزمائڻ لڳو. انهن هڏن مان هن پاءُ- ڏيڍ چانور ناهيا. اُهي چانور هڙ ۾ ٻڌي وري اُتي هليو.

هلندو هلندو اچي هڪ بادشاهيءَ ۾ پهتو. اُتي جي شهزاديءَ اعلان ڪرايو هو، ته جنهن جو هنر اُن کي پسند ايندو، انهيءَ سان هوءَ شادي ڪندي؛ پر جيڪڏهن شهزاديءَ کي اُن جو هنر نه وڻيو، ته پوءِ ان جو سمورو سامان ضبط ڪري، ڪيس غلام بڻايو ويندو. شهزاديءَ جي ٻانهيءَ اهو سمورو احوال انهيءَ چوڪري کي ٻڌايو. چوڪري هڙ مان چانور ڪڍي ٻانهيءَ کي ڏنا ۽ چيائين ته هي چانور مون کي رڌي موڪليو.

ٻانهيءَ اُهي چانور شهزاديءَ کي آڻي ڏنا. شهزادي پنهنجي مهمانن لاءِ ڪاڏو پاڻ تيار ڪندي هئي. سو اهي چانور ٻه هوءَ پاڻ رڌڻ لڳي؛ پر اُهي اصلي چانور ته هئا ڪونه، جو رڌجن. شهزادي چانورن کي ڳارڻ جا وڏا جتن ڪيا، پر چانور رڌجن ئي نه! نيٺ شهزاديءَ چوڪري کي گهرايو ۽ هن کان پڇيائين، ته هي ڪهڙا چانور آهن؟ جيڪي رڌجن ئي نٿا! ان تي چوڪري شهزاديءَ کي سچي ڳالهه ٻڌائي.

شهزاديءَ کي چوڪري جو هنر پسند آيو. ڪجهه وقت

ڪان پوءِ ٻنهي جي ڏام ڌوم سان شادي ٿي. ڇوڪري پنهنجي ماءُ کي بہ گهرائي ورتو ۽ سڀئي خوش گذارڻ لڳا.

سياڻن سچ چيو آهي تہ ”هنر دولت آهي.“ هُنر جي دولت جنهن بہ ماڻهوءَ وٽ هوندي، اهو ڪڏهن بہ بک نہ مرندو.

(تلخيص: ڊاڪٽر سحرامداد)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- بيواهہ پنهنجي پُٽ کي هنر سيکارڻ لاءِ ڪٿي وٺي وئي؟
2- هوءَ پنهنجي پُٽ کي ڪهڙي ڪاريگر وٽ وٺي وئي؟
3- واڍي مائيءَ کي ڪهڙو شرط ٻڌايو؟
4- ڇوڪري اُن جي هڏن مان ڇا ناهيا؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

هَرَ – ضبط – لقاءُ – جيئرو – رڻ – جتن.

(ج) هن سبق ۾ هڪڙي هُنرمند (واڍي) جو ذڪر آهي، توهان ٻين هنرمندن جا نالا لکي ڏيکاريو.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

ڪراچي، سنڌ.
1 جنوري 2022ع

شال خوش هجو.
پيارا دوست غلام رضا

السلام عليڪم.

الله تعاليٰ جي مِهر سان اسان ڏانهن سڀ خير آهي، اميد ته توهان ڏانهن به سڀ خير هوندو. سڀ کان پهريائين توهان کي نئين سال جون مبارڪون هجن. شال نئون سال توهان جي زندگيءَ ۾ خوشيون ۽ ڪاميابيون کڻي اچي. آمين.

گذريل موڪلن ۾ اسين توهان وٽ لاڙڪاڻي گُهمڻ آيا هئاسين. سچ ته اهو آهي ته لاڙڪاڻي جهڙي تاريخي ۽ تهذيبي شهر ۾ گذاريل گهڙيون اسان کان وسري نه سگهيون آهن. سنڌ جي قديم آثار واري شهر 'موهن جو دڙو' کي ڏسڻ جو پهريون پيرو موقعو مليو. آءٌ ته انهيءَ قديم شهر کي ڏسي حيران ٿي ويس! ڪيڏي نه سهڻي سٽاءَ سان اهو شهر ٺاهيو ويو هو. پَڪيون گهٽيون، پڪا گهر، پاڻيءَ جي نيڪال لاءِ پَڪيون ۽ ڍَڪيل ناليون: هر طبقي لاءِ ڌار ڌار پاڙا! هن سرزمين جا ماڻهو پنج هزار ورهيه اڳ به ڪيڏا نه ڏاها هئا. انهن پنهنجي شهر کي ڪيڏي نه سهڻي ترتيب سان اڏايو هو! موهن جي دڙي جي ڀيٽ ۾ اسين اڄ به پنهنجا شهر ٿا ڏسون، ته اسان کي ڏاڍي

ڳٽتي تي ٿئي. انهن شهرن جي آدمشماري ڏينهون ڏينهن وڌندي پئي وڃي. انهيءَ ڪري اسان جي شهرن جا مسئلا بہ وڃن ٿا وڌندا. صفائي، ٽرئفڪ، رهائش ۽ روزگار جي مسئلن اسان جي شهري زندگيءَ تي ڏاڍو خراب اثر وڌو آهي.

پيارا دوست خط طويل ٿيندو ٿو وڃي. ڳالهيون تہ اجا بہ گهڻيون آهن، ها، 'پير جي ڳوٺ' نيرن ۾ چانورن جي ماني، مکڻ، ماکي ۽ لسي مون کي اجا نہ وسري آهي.

توهان مون ڏانهن جيڪي سنڌي ڪتاب موڪليا آهن، مون انهن جو گهرو اڀياس ڪيو آهي. انهيءَ لاءِ مان توهان جو ڏاڍو ٿورائتو آهيان. هاڻي منهنجي سنڌي سُٺي ٿي وئي آهي. انهيءَ جو ثبوت منهنجو هيءُ خط آهي.

توهان ڪراچيءَ ڪڏهن ٿا اچو؟ چاچا سائينءَ کي اسان جا سلام ڏجو.

توهان جو دوست
سجاد علي

ڏانهن.

غلام رضا
لاهوري محلو، لاڙڪاڻو سنڌ.

مشق

ياد رکو تہ:

1- خط لکڻ جي شروعات "بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ" سان ڪئي ويندي آهي.
2- پنهنجي ائڊريس خط جي ساڄي پاسي لکڻ گهرجي.

3- جنهن ڏانهن خط لکبو آهي، ان جي مخاطب ٿيڻ واري پاڱي کي ’سرو‘ چئبو آهي.

4- خط جي جنهن پاڱي ۾ حال احوال ڏبو آهي، ان کي عبارت چئبو آهي.

(ب) توهان پنهنجي دوست کي خط لکي کيس امتحان ۾ پاس ٿيڻ جون مبارڪون ڏيو.

(ج) لفظ ٺاهيو، جيئن: لکڻ مان لکبو.

سکڻ مان ....

پڙهڻ مان ....

هلڻ مان ....

چوڻ مان ....

اچڻ مان ....

وڃڻ مان ....

(د) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

مِهر – پيرو – ستاءُ – پاڙا – ڳٽتي – طويل – ثورائتو.

(هه) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

نئون		پڪيون	
ڪاميابيون		شهر	
قديم		خراب	

بين الاقوامي عدالت

جڏهن ٻن ماڻهن يا جماعتن جي وچ ۾ ڪنهن ڳالهه تان تڪرار ٿي پوندو آهي، تڏهن انهن جي آڏو، انهيءَ تڪرار جي نبيري جا ٻہ رستا هوندا آهن: هڪڙو ڏاڍ ۽ ويڙهه جو ۽ ٻيو انصاف ۽ صلح جو. ساڳيءَ ريت ٻن ملڪن يا ملڪن جي جماعتن جا تڪرار بہ جنگ يا امن ذريعي نبيريا ويندا آهن؛ پر جيئن تہ ويڙهه ۽ جنگ ۾ نہ رڳو جان ۽ مال جو تمام گهڻو نقصان ٿيندو آهي ۽ فيصلو بہ انصاف جي بنياد تي نہ، پر طاقت جي بنياد تي ٿيندو آهي. انڪري سُڌريل ماڻهو ۽ ملڪ عام طرح انهيءَ رستي کان پاسو ڪندا آهن ۽ ڪوشش ڪندا آهن، تہ نبيرو انصاف ۽ امن جي بنياد تي ٿئي.

انصاف ۽ امن واري نبيري لاءِ ڌريون يا تہ پاڻ ۾ ڳالهائينديون آهن يا ڪنهن ٻيءَ ڌر کي وچ ۾ وجهنديون آهن. ٻيءَ حالت ۾ وچي عدالت جو در کڙڪائينديون آهن.

فردن ۽ جماعتن جي تڪرارن جو نبيرو تہ ان ملڪ جون عدالتون ڪنديون آهن، جتي اهي فرد ۽ جماعتون رهندڙ هونديون آهن؛ پر ملڪ جا پاڻ ۾ تڪرار هڪ عالمي عدالت نبيريندي آهي، جنهن کي ”انصاف جي بين الاقوامي عدالت“ سڏجي ٿو. هيءَ عدالت، گڏيل قومن واري اداري طرفان ”بين الاقوامي انصاف جي دائمي عدالت“جي جاءِ تي قائم ڪيل آهي.

دائمي عدالت قومن جي انجمن طرفان 1921ع ۾ برپا

ڪئي ويئي. ٻيءَ عالمي جنگ کان پوءِ ”قومن جي انجمن“ کي ٽوڙي ”گڏيل قومن جو ادارو“ ناهيو ويو. تڏهن دائمي عدالت کي ختم ڪري بين الاقوامي عدالت جوڙي ويئي. انهيءَ عدالت جو پهريون اجلاس اپريل ۽ مئي 1946ع ۾ ٿيو.

هن عدالت ۾ پندرهن جج آهن. جن کي گڏيل قومن جي جنرل اسيمبلي ۽ سلامتي ڪائونسل نون ورهين جي عرصي لاءِ چوندينديءَ آهي. جيڪا جاءِ ڪنهن جج جي گذاري وڃڻ يا ڪنهن ٻئي سبب جي ڪري خالي ٿيندي آهي، سا ان جج جي رهيل مدي لاءِ پري ويندي آهي. جن ججن جي ايامڪاريءَ جو مدو پورو ٿي ويندو آهي، سي ٻيهر چونڊجي سگهجن ٿا.

هن ڪورٽ جو صدر مقام هالينڊ جي شهر هيگ ۾ آهي: پر ڪورٽ چاهي ته ڪٿي به اجلاس ڪري سگهي ٿي. ڪورٽ جي دستور هيٺ ان کي عدالتي موڪلن وارا ڏينهن ڇڏي، باقي سڄو سال کُليل رهڻو آهي. پنهنجي ڪم ڪار ۾ اها بلڪل خود مختيار آهي. اُن جا جج پاڻ منجهان ڪن به ٻن ڄڻن کي عدالت جو صدر ۽ نائب صدر ڪري چونديندا آهن. رجسٽرار، ٻيا عملدار ۽ هيٺيون عملو به هو پاڻ مقرر ڪندا آهن. صدر ۽ رجسٽرار کي هيگ ۾ رهڻو پوندو آهي.

هيءَ ڪورٽ گڏيل قومن واري اداري جي فقط اهڙن ميمبرن ملڪن جا ڪيس ٻڌندي آهي، جن ان جي دستور کي قبول ڪيو هوندو. جيڪي ملڪ گڏيل قومن جا ميمبر نه آهن، پر هن عدالت جي دستور کي قبول ڪن ٿا ۽ ان جي فيصلن

سان ٻڌل رهڻ جو اقرار ڪن ٿا، سي پڻ پنهنجا تڪرارَ ان ڪان نبيرائي سگهن ٿا.

ڪورٽن جي فيصلي جي پوئواري نہ ٿئي تہ انهن جو هجڻ، نہ هجڻ برابر آهي. قومي ڪورٽون جيئن تہ خود مُلڪي حڪومت جو اهم حصو هونديون آهن، انڪري اُهي پنهنجي فيصلن جي پوئواري ڪرائڻ جو اختيار رکن ٿيون؛ پر بين الاقوامي عدالت ڪنهن حڪومت جو حصو نہ آهي، انڪري ان کي پنهنجن فيصلن جي پوئواري ڪرائڻ جي ڪا طاقت نہ آهي. اها هر ميمبر ملڪ جي اخلاقي جوابداري آهي تہ اهو انهيءَ عدالت جي فيصلن سان ٻَڌل رهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- بين الاقوامي عدالت ڪهڙا ڪهڙا ڪم ڪندي آهي؟
2- ڪهڙا ملڪ بين الاقوامي عدالت کان پنهنجا تڪرار نبيرائي سگهن ٿا؟
3- بين الاقوامي عدالت جي ججن جي چونڊ ڪهڙيءَ ريت ٿيندي آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ويڙهہ – تڪرار – نبيرو – دائمي – جوڙي – مُدي.

(ج) هيٺ ڏنل لفظن مان هرهڪ جون ٽي معنائون ڏنل آهن، اوهان درست معنيٰ تي (✓) جو نشان هڻو:

1- جنگ لفظ جي معنيٰ آهي
(محبت – لڙائي – صلح)

2- نقصان لفظ جي معنيٰ آهي
(نفعو – ٽوٽو – ڏنڊ)

3- سچو لفظ جي معنيٰ آهي
(اڌورو – اڻ پورو – ثابت)

(د) هيٺين لفظن آڏو انهن جا ضد لکو:

تڪرار		شهر	
جنگ		سچو	
نقصان		کُليل	
خالي		مُلڪي	

(هه) اهڙا حرف جيڪي ٻن لفظن يا جملن کي ڳنڍين ٿا، تن کي حرف جملو ڇئبو آهي، جيئن: ته، پر، يا، ۽ وغيره، توهين اهي حرف پنهنجي جملن ۾ ڪم آڻيو.

اجــرڪ

اجرڪ سنڌ جي ثقافت جي سُجاڻ ۽ سوکڙي آهي. آثارن ۽ اُهڃاڻن مان معلوم ٿئي ٿو، ته سنڌ ۾ اجرڪ جي تياري ۽ استعمال قديم زماني کان هلندو پيو اچي. موهن جي دڙي مان پروهت جي جيڪا مورتي ملي آهي، انهيءَ کي هڪ چادر اوڍيل آهي. انهيءَ چادر اوڍڻ جو ڍنگ ۽ ڊزائين بہ هاٺوڪي ڪکر واري اجرڪ سان ملندڙ آهي.

عربن اجرڪ کي ”ازرق“ جي نالي سان سڏيو آهي. ازرق جي معنيٰ آهي نيرو رنگ. اجرڪ جي تَر ۾ نيرو رنگ زياده استعمال ٿيندو آهي. اهو بہ چيو وڃي ٿو تہ ٻنهي جهانن جا سردار حضرت مُحمّد رسول الله خَاتَم النَّبِيّين صَلّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن جيڪا چادر اوڍيندا هئا، اها اجرڪ هئي.

اجرڪ جي تياري ۽ ڇُرائي سنڌ جو خاص هُنر آهي. ان جي تياريءَ ۾ وڏي محنت ۽ مهارت جي ضرورت آهي. ان جو اندازو انهيءَ مان لڳائي سگهجي ٿو، تہ اجرڪ چوڏهن مختلف مرحلن مان گذري مڪمل ٿئي ٿي. اجرڪ جي ڇُر جا وري پنج مرحلا آهن. هر هڪ مرحلي ۾ مختلف پُور يا ٺپا لڳندا آهن ۽ اجرڪ جي مڪمل ٿيڻ تائين اٽڪل پنجويهہ سَو ٺپيرا پُور لڳن ٿا. انهيءَ کان سواءِ اجرڪ جي تياريءَ ۾ اٽڪل سورهن مصالحا استعمال ٿين ٿا. ڊزائين ۽ رنگ جي لحاظ کان اجرڪ جا قسم

ڏهن ڪان متي آهن ۽ انهن جا نالا به الڳ الڳ آهن. اجرڪ گهڻو ڪري لاڙ وارن شهرن ۾ ٺهي ٿي. جهڙوڪ: نصرپور، ٽنڊو محمد خان، ڪيبر، سيڪات، مٽياري، هالا، ڀٽ شاهه، ماتلي، اُتر واري حصي ۾ سکر ۾ اجرڪ ٺهي ٿي. اڳي ٺٽڙ ۽ مانجهند ۾ به اجرڪ ٺهندي هئي، پر اهي مرڪز ڪڏهوڪو بند ٿي ويا آهن.

رنگن جي لحاظ کان اجرڪ جا گهڻو ڪري چار رنگ ٿيندا آهن: اڇو، ڪارو، ڳاڙهو ۽ نيرو. ڳاڙهو رنگ ڪڏهن هلڪو هوندو آهي، ڪڏهن ڳُوڙهو، ته ڪڏهن وري ڳاڙهو- ناسي ٿي ويندو آهي. اجرڪ جي زمين يا تر جو رنگ ڳاڙهو يا نيرو هوندو آهي، ليڪا ۽ ڇٽ- ڪارا هوندا آهن ته ڦلڙيون وري اڇيون هونديون آهن.

اجرڪ لاءِ هرڪ يا پاپلين جو ڪپڙو استعمال ٿيندو آهي. موجوده دور ۾ اجرڪ مان ٽايون، شرٽون، اسڪرٽ، پڙا، زنانا چولا ۽ سلوارون به ٺاهيون وڃن ٿيون. انهيءَ کان سواءِ درن ۽ درين جا پردا، ڪُشن ڪور، ميز پوش به اجرڪ مان ٺاهجن ٿا. اجرڪ جي مقبوليت جو اندازو ان مان به لڳائي سگهجي ٿو، ته ڪپڙي جي ڪارخانن ۾ به اجرڪ جي ڊزائين تي پورا ٿاڪيا تيار ڪيا وڃن ٿا. انهن ۾ ريشمي ۽ سنهو ڪپڙو به اچي وڃي ٿو، پر جيڪا سونهن اصل اجرڪ ۾ آهي، اُها نقلي اجرڪ ۾ ڪٿي!

اجرڪ ننڍا توڙي وڏا، عورتون توڙي مرد پهرين ٿا. اجرڪ هر موسم ۾ پهري سگهجي ٿي. اها اونهاري ۾ ٿڌي ۽ سياري ۾ گرم محسوس ٿيندي آهي.

اجرڪ سنڌ جي ثقافت جي هڪ اهم علامت آهي. اجرڪ جيئن مختلف مرحلن مان گذري ٿي، بلڪل ائين ئي زندگيءَ جي مختلف مرحلن ۾ اجرڪ جو استعمال ٿئي ٿو. عام زندگيءَ ۾ ته اجرڪ جو استعمال آهي ئي آهي، پر خاص موقعن تي پنهنجي محبت ۽ عقيدت جو سهڻي ۾ سهڻو اظهار اجرڪ کان وڌيڪ ٻيو ڪوبه ڪونهي! جيڪڏهن ڪنهن مهمان کي مانُ ڏيڻو هوندو آهي، ته ان کي اجرڪ اوڍائي ويندي آهي. اسان جي زندگيءَ ۾ اجرڪ جي عمل دخل جو اندازو ان مان به لڳائي سگهجي ٿو، ته پنهنجي پياري دوست يا عزيز جي مرڻ کان پوءِ ان جي ميت تي به اجرڪ وڌي ويندي آهي.

اجرڪ نه رڳو سنڌ ۽ پاڪستان ۾ مقبول آهي، بلڪ ان جي مقبوليت سنڌ ۽ پاڪستان جون سرحدون ٽپي ڏيساور ۾ به پهچي چڪي آهي. ڏيساور جي دوستن کي ڏيڻ لاءِ اجرڪ کان وڌيڪ بهتر ٻي ڪابه سوکڙي نه آهي.

(ڊاڪٽر ميمڻ عبدالمجيد سنڌي)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- سنڌ جي ثقافت جي اهم سوکڙي ڪهڙي آهي؟
2- اجرڪ کي عربن ۾ ڪهڙي نالي سان سڏيو ويندو آهي؟
3- اجرڪ ڪيترن مختلف مرحلن مان گذري مڪمل ٿئي ٿي؟
4- ڊزائين ۽ رنگ جي لحاظ کان اجرڪ جا گهڻا قسم آهن؟
5- اجرڪ سنڌ جي ڪهڙن شهرن ۾ ٺهي ٿي؟
6- اجرڪ جا ڪهڙا چار رنگ ٿيندا آهن؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

سُڄاڻ – سوڪڙي – اهڃاڻ – ڏِنگ – ماڻُ – ڏيساور.

(ج) هيٺين لفظن جا واحد ۽ جمع لکو:

اجرڪ- مورتيون- چادر- علامتون- هلڪا- ڪپڙو- سنها- ڳاڙهو.

(د) هن سبق ۾ چئن رنگن جا نالا ڏنا ويا آهن، توهين انهن کان سواءِ ٻين رنگن جا نالا لکو.

(ه) هن سبق ۾ سنڌ جي ڪجهه شهرن جا نالا ڏنا ويا آهن، توهين انهن کان سواءِ سنڌ جي ٻين ڪن ٻه پنجن شهرن جا نالا لکو.

(و) هن سبق ۾ ٻن موسمن ”اونهاري“ ۽ ”سياري“ جا نالا آيا آهن، توهين ٻين موسمن جا نالا لکو.

(ز) ضمير اهو لفظ آهي، جيڪو اسم بدران ڪم اچي ٿو، جيئن ”آءٌ“ ”تون“ ”هو“ وغيره. توهين انهن لفظن کي پنهنجي جملن ۾ ڪم آڻيو.

ميرن جي درٻار

سنڌ ۾ جڏهن ميرن جي حڪومت هئي، تڏهن مير مراد علي خان علاج لاءِ سن 1827ع ۾ ميرن ڪڇ مان هڪ انگريز عملدار ڊاڪٽر جيمس برنس، کي گهرايو هو. هن پنهنجي سفرنامي ۾ ميرن جي درٻار جي سُونهن ۽ نزاڪت جي تعريف ڪئي آهي. هُو لکي ٿو:

تاريخ 20 نومبر تي آءٌ حيدرآباد پهتس، شهر مان لنگهندي مون کي ڏاڍو ڇهچٽو نظر آيو. هَشام ماڻهن جا منهنجي اچڻ جو ٻڌي، مون کي ڏسڻ لاءِ ميڙ ڪري آيا. سيئي منهنجي ڏوليءَ جي چوڌاري ٿي بيٺا. مرد ته ڇڏيو پر مايون به مون کي ويڙهي ويون. ميرن جي سپاهين ماڻهن کي پوئتي هٽائڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي، پر انهن کي يورپي صاحب لوڪ جي مُنهن ڏسڻ تي ايڏي ته دل هئي، جو سپاهين جا ڌڪ سَنائون، پر پُٺتي نه هٽيا. آخر جڏهن مان قلعي جي دروازي وٽ آيس، تڏهن مون کي ميرن جي ڪچهريءَ ڏانهن نِيائون.

قلعي ۾ گوڙ ڪونه هو، سانت لڳي پئي هئي. اجا سنهڙيون گِهٽيون لتاڙي رهيس، ته يڪدم هڪ وڏو اڱڻ اڳيان آيو: جتي ڪيترائي سنڌي ماڻهو خوش پوشاڪ ويٺا هئا. پٽين تي ڪمانگري چِٽ هئا. پَٽ تي قسمين قسمين غاليچا ۽ فرش فروش وڇايا پيا هئا.

اڱڻ جي هڪ پاسي وڏن مرغولن سان ٺي دروازا هئا.

جن جي اڳيان سائي ماهوت جا پردا ٽنگيل هئا. انهن مان هڪ دروازي وٽ مون کي ميرن جو وزير ۽ هڪ ٻيو عملدار وٺي ويا. اجا مون هيڏانهن هوڏانهن پئي نهاريو، ته اوچتو ميرن جي خدمتگار اچي منهنجو بوٽ لاٿو ۽ پوءِ مون کي ميرن جي منجهين وٽ وٺي هليا. اتي ڏاڍو عجيب نماءُ ڏسڻ ۾ آيو، جو مون ڪان ڪڏهن به نه وسرندو. ننڍي هوندي مون الف ليليٰ ۽ ٻين ڪتابن ۾ بادشاهن ۽ حاڪمن جي ڪچهرين جي تجمل ۽ ڏيک جا گهڻا بيان پڙهيا هئا، پر هينئر جو مون پنهنجي اکين سان ايڏي جلويدار ۽ شان شوڪت واري ڪچهري ڏٺي، سو ڏاڍو خوش ٿيس. ڇا ڏسان ته انهيءَ ڪمري ۾ ڏاڍا اُڇا ۽ قيمتي ايراني غاليچا وڇايا پيا آهن. هڪڙي پاسي ڪيترا شڪيل ۽ اُڇيون پوشاڪون پهريل مير بيٺل آهن ۽ انهن جي وچ ۾ ٻه مکيه مير، مير ڪرم علي خان ۽ مير مراد علي خان، جن تي حڪومت جي پڳ هئي، گاديءَ تي چڙهيا وينا آهن. گاديءَ تي پَٽ ۽ زريءَ جو ڪم ٿيل هو ۽ ان جي چئني ڪُندن تي سونا جهاپا ٻڌل هئا. گاديءَ هينان هڪ وڏو سوسني بخمل جو گول وهاڻو رکيل هو، جنهن تي ڪُنديءَ جي پرت جا سونهري گل هئا. انهن ٻنهي ميرن جي پاسن کان سندن عزيز خويش وينل هئا، جهڙوڪ: مير صوبدار خان، مير محمد خان ۽ مير مراد علي خان جا پُٽ مير نصير خان ۽ مير نورمحمد خان. انهن کان ٿورو پريرو سندن مامو مير محمد خان ۽ ان جا پُٽ وينا هئا.

سيني ميرن جي پٽيان خدمتگار، جن کي تراريون ۽ ڍالون هيون، سي چڱيون پوشاڪون پهريون بيٺا هئا. هر جاءِ صفائيءَ ۽ سنائيءَ ۾ بي مثال هئي. مان پائيندو هوس ته هندستان جا ڏيهي راجائون، نواب، امير امراءَ ۽ سندن عهديدار ۽ خدمتگار پيڪيدار ۽ جرڪندڙ پوشاڪون، قيمتي هٿيار ۽ ٻيو سامان سڙو گهڻو لڳائيندا آهن، پر ڪين صفائي ۽ نزاڪت لاءِ گهڻو قدر ڪونهي.

ڪيترن هندو راجائن جي درٻار ۾ مون ڏٺو هو ته زري زريفت، سون ۽ جواهر جو ڏيک گهڻو هو، پر منجهن ميرن جي درٻار جي صفائيءَ واري ڳالهه ڪانه هئي. ميرن جي درٻار جي صفائي سُٺائي ايتري هئي جو ڏسي مون کي تعجب وٺي ويو. جڏهن مان درٻار جي صفي ۾ آيس، تڏهن سڀ مير مون کي اُٿي گڏيا. مون کي مير ڪرم علي خان ۽ مير مراد علي خان جي پرسان ويهاريائون.

پوءِ مون سان فارسيءَ ۾ گفتگو ڪرڻ لڳا. پهريائين خوش خير عافيت پڇي، منهنجي گهڻي مرحبا ڪيائون، پوءِ مير ڪرم علي خان مون کي چيو ته ”توهين اسان جا خاص مهمان آهيو. هر شيءِ توهان لاءِ موجود آهي.“

مٿيون سمورو بيان ڏيکاري ٿو ته سنڌ جا حاڪم مير ڪيڏا نه سڌريل، نيڪ خصلت ۽ صفائيءَ ۽ سنائيءَ وارا هئا! جو يورپي عملدار ۽ ٻيا ڌاريا به سندن تعريف ڪرڻ مان نٿا ڍاپن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- ميرن جي درٻار جو ذڪر برنس ڪهڙي ڪتاب ۾ ڪيو آهي؟
2- ميرن جي درٻار جو سنڀاءُ ڪهڙي قسم جو هو؟
3- ميرن جي پوشاڪ ڪهڙي قسم جي هئي؟
4- ميرن جي اخلاق بابت برنس ڇا لکيو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڇهڇٽو – هَشام – سانت – نماءُ – شڪيل.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

تعريف		گل	
مرد		پرپرو	
آخر		ڏيهي	
گوڙ		مهمان	
اُچا		ڏاريا	

(د) هيٺئين جملي مان ضمير ڳوليو:

آءٌ آيس، پر تون نہ هئين.

ڪينجهر ڍنڍ

ڪينجهر لفظ جي معنيٰ آهي ’گهٽائي‘ سنڌيءَ ۾ هڪ اصطلاح آهي ته ”ڪينجهر لڳڻ“ يعني سرسبز ٿيڻ، آباد ٿيڻ. ’ڪينجهر‘ ۽ ’سونهري‘ هڪٻئي جي پر ۾ ٻه ڍنڍون هونديون هيون. ڪوٽڙي بئراج ٺهڻ کان پوءِ ڪلري بگهاڙ واهه، وهي اچي ڪينجهر ۾ پوندو آهي، اِنڪري ٻئي ڍنڍون ملي هڪ ٿي ويون آهن. هاڻي رڳو ڪينجهر جو نالو آهي. سونهريءَ جو ڪوبه نالو نشان ڪونهي.

ڪينجهر ۽ سونهريءَ جي نالن بابت هڪ مڪاني روايت آهي، ته ڪينجهر هڪ مُهاڻو هو ۽ سونل سندس زال هئي. انهن ڍنڍن تي اهي نالا ٻه اُنهن تان پيا آهن. اها به مڪاني روايت آهي ته ميربحرن جو گندرا قبيلو ڪينجهر ۽ سونل جي اولاد آهي.

ڪينجهر هڪ پراڻي ۽ تاريخي ڍنڍ آهي. سنڌ جي رومانوي داستان نوري ڄام تماچيءَ جو تعلق به هن ڍنڍ سان آهي. حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائيؒ به انهيءَ داستان جي حوالي سان ’سُر ڪاموڏ‘ ۾ ڪينجهر ڍنڍ جو ذڪر ڪيو آهي.

ڪينجهر ڍنڍ نه رڳو تاريخي مڪان طور هڪ يادگار آهي؛ پر سنڌ جي معاشي، سماجي ۽ ثقافتي سطح تي به ان جي هڪ خاص اهميت آهي. معاشي لحاظ کان ڪينجهر ماڻهن لاءِ

روزگار جو هڪ مکيہ وسيلو آهي. ساڳئي وقت ڪينجهر جي خوبصورتي ڪيترن ڏيهي ۽ پرڏيهي سياحن کي پاڻ ڇڪيندي آهي! نہ رڳو نوري ۽ ڄام تماچيءَ جي داستان جي حوالي سان، پر ڪينجهر پنهنجي سُونهن جي ڪري بہ ڪلاسيڪل توڙي جديد ساهت جو موضوع رهي آهي.

ڪينجهر جي چوڌاري اڳي وڏيون وڏيون وسنديون ۽ ڳوٺ آباد هئا. جن مان ڪي پاڻيءَ هيٺ اچي ويا. هن وقت جهمپير، هيلايا، چليا ۽ ٻيون وڏيون وسنديون موجود آهن.

ڪينجهر هڪ بهترين تفريح گاهہ آهي. تفريح خاطر ايندڙ ماڻهن لاءِ ٻيڙين ۽ لانچن جو بندوبست ڪيل آهي. انهن جي رهائش لاءِ سرڪاري طرح پڪا گهر بہ ٺهرايا ويا آهن. جيڪي مناسب مسواڙ تي ڏنا ويندا آهن. ترڻ، ٻيڙين تي سير ڪرڻ، مڇين جي شڪار جي وندر هت گهٽي آهي. ڪينجهر ڍنڍ مان ساليانو لکين روپين جي مڇي ڦاسائي وڃي ٿي. هتي ٻُوراني، ٻِهہ پَٻڻ، ڪُمہ، لوڙهہ بہ ڄام ٿين ٿا.

روزانو سون جي تعداد ۾ ماڻهو پنهنجي ٻارن ٻچن سميت ڪراچي، حيدرآباد ۽ ٻين شهرن کان ڪينجهر تي گهمڻ ايندا آهن. ڪينجهر جي ويجهو جهمپير ۽ امير پير جون درگاهون آهن. نوريءَ جي مرشد، هوندڙي شاهہ جي قبر، ڪينجهر ڍنڍ جي وچ ۾ هڪ ٽڪريءَ تي آهي. هن بزرگ جي پيرانديءَ ۾ سنڌ جي راڻي نوريءَ جي قبر آهي. ڪينجهر ڍنڍ تي گهمڻ لاءِ ايندڙ ماڻهو هوندڙي شاهہ ۽ نوريءَ جي قبر تي حاضري ضرور ڀريندا آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- ڪينجهر لفظ جي معنيٰ ڇا آهي؟
2- ڪينجهر جي ڍنڍ تي اهو نالو ڪيئن پيو؟
3- ”ڪينجهر لڳڻ“ اصطلاح جي معنيٰ ڪهڙي آهي؟
4- حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ ڪينجهر جو ذڪر ڪهڙي سُر ۾ ڪيو آهي؟
5- نوريءَ جي قبر ڪٿي آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

داستان- مکيہ- وسيلو- ڏيهي- پرڏيهي- ساهت- وندر.

(ج) هيٺيان خال ڀريو:

1- ڪينجهر هڪ پراڻي ۽ تاريخي .... آهي.
2- ڪينجهر جي چوڌاري اڳي وڏيون وسنديون ۽ .... آباد هئا.
3- ڪينجهر هڪ بهترين .... آهي.
4- هتي .... ٻِهه، پٻڻ، ڪُم، لوڙهہ بہ جام ٿين ٿا.

(د) ’تفريح گاهه‘ لفظ، تفريح جي پنيان گاهه، پڇاڙي ملايو ٺاهيو ويو آهي: ”گاهه“ پڇاڙي ملائي اهڙا ٻيا لفظ ٺاهيو.

(هه) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

پراڻي- آباد- پرڏيهي- پڪا- گهٽي- پيراندي.

سنڌي ادب جي مختصر تاريخ

سنڌي زبان تمام قديم زبان آهي. آثارن ۽ اهڃاڻن مان معلوم ٿئي ٿو ته آڳاٽي زماني کان ئي سنڌي زبان ۾ علم ادب موجود هو. عربن جي ڪتابن مان معلوم ٿئي ٿو ته عربن جي حڪومت جي دور ۾ قرآن شريف جو سنڌي زبان ۾ ترجمو ٿيو هو. عربن کان پوءِ سومرن جو دور اٽڪل 1050ع کان شروع ٿيو. هن دَور جو گهڻو شعر نه مليو آهي؛ پر جيڪي ڪجهه مليو آهي، ان مان معلوم ٿئي ٿو ته ان وقت سنڌي شاعري اوج تي هئي. جنهن ۾ هر قسم جو مضمون بيان ٿيندو هو. روحانيت ۽ اخلاقيات جا سبق به شاعريءَ ذريعي ڏنا ويا هئا. مشهور رومانوي داستانن سسئي پنهون، عمر مارئي وغيره تي بيت به چيا ويا هئا، ته سنڌ جي سورمن جي سورهيائيءَ جو ذڪر به بيتن ۾ ڪيو ويو.

سومرن کان پوءِ سمن جو دَور شروع ٿيو. هن زماني جو سنڌي شعر به ملي ٿو. هن دَور جي ڪيترن ئي سنڌي شاعرن جا نالا ملن ٿا. هن دَور جو اهم شاعر قاضي قادن هو، جيڪو سنڌي زبان جو تمام وڏو شاعر ٿي گذريو آهي. سندس هڪ سَوَ کان وڌيڪ بيت مليا آهن، جن ۾ تصوف ۽ وحدانيت جون ڳالهيون بيان ٿيل آهن.

سمن کان پوءِ ارغونن، ترخانن ۽ مغلن سنڌ تي حڪومت ڪئي. هن دَور ۾ اسان کي سنڌي زبان جي ڪيترن

ئي شاعرن جا نالا ملن ٿا. جن مان شاهه عبدالڪريم بلڙيءَ وارو
به هڪ وڏو شاعر آهي. سن 1700ع ۾ ٺٽي جي عالم مخدوم
ابوالحسن، سنڌي رسم الخط کي باقاعدي صورت ڏني ۽
”مقدمة الصلواة“ نالي ڪتاب نظم ۾ لکيو. بعد ۾ ٻين به
ڪيترن ئي عالمن ڪيترائي مذهبي ڪتاب نظم ۾ لکيا. 1701ع
کان اُتر سنڌ تي ڪلهوڙن جي حڪومت شروع ٿي. هي دَور
سنڌي زبان ۾ علم ادب جو سونهري دَور سڏجي ٿو. هن دَور ۾
اسان کي سنڌي زبان جو عظيم تر شاعر شاهه عبداللطيف ڀٽائي
(وفات 14 صفر 1165هه بمطابق 1752ع) مليو ٿو. جنهن جي شعر
۾ فڪر ۽ خيال جي گهرائي ۽ وسعت به آهي، ته فن ۽ زبان
جون خوبيون به آهن. شاهه صاحب کان سواءِ هن دَور ۾ ٻيا به
ڪيترائي سنڌي شاعر ٿي گذريا آهن.

ڪلهوڙن جي حڪومت بعد، سن 1782ع کان ٽالپرن جو
دَور شروع ٿئي ٿو. هن دَور جو عظيم شاعر سچل سرمست
آهي. جنهن سنڌي زبان کان سواءِ فارسي، اردو، هندي، سرائڪي
۽ ٻين زبانن ۾ به شعر چيو آهي. رندي ۽ بيباڪي، مستي ۽
ڪيف، دلڪشي ۽ اثر انگيزي سندس ڪلام جون خوبيون آهن.
هن دَور جو ٻيو وڏو شاعر سيد ثابت علي شاهه (وفات 1810ع)
آهي: جنهن پهريون ڀيرو سنڌي زبان ۾ مرثيي جو رواج وڌو.
هن دَور ۾ ٻيا به ڪيترائي شاعر ملن ٿا: جن ۾ خليفو نبي
بخش لغاري، حمل فقير لغاري، سامي، فتح فقير سومري جا نالا
اهم آهن.

سن 1843ع ۾ انگريزن سنڌ فتح ڪئي. هن دَور ۾

موجوده الف – ب نهي ۽ سنڌيءَ ۾ تعليم عام ٿي ۽ شاعريءَ ترقي ڪئي. ان سان گڏ نثر ۾ به بيشمار ڪتاب لکيا ويا. نوان لاڙا سنڌي ادب ۾ جاءِ وٺندا ويا ۽ ان ۾ وسعت جو سبب بڻيا. هن دَور جو عظيم شاعر قادر بخش بيدل (وفات 1872ع) آهي. جنهن جي شعر ۾ تصوف جي اُپٽار ۽ سچل سرمست واري بيباڪي ۽ فڪر جي بلندي آهي. ان کان سواءِ ٻين به ڪيترن شاعرن هن نموني جو شعر چيو: هن دَور ۾ غزل جا بلند پايه شاعر پيدا ٿيا. جن غزل ۾ حسن ۽ عشق جي بيان سان گڏ تصوف، اخلاقيات، معاشي ۽ معاشرتي حالتن جو ذڪر به آندو. انهن شاعرن مان خليفو گل محمد، فاضل شاهه، آخوند محمد قاسم، غلام محمد شاهه گدا، مير عبدالحسين سانگي، حافظ حامد، شمس العلماء مرزا قليچ بيگ، ميان علي محمد قادري، حاجي محمود خادم، مير علي نواز ناز ۽ مسرور فقير جا نالا قابلِ ذڪر آهن. غزل کان سواءِ مثنوي، مسدس، رباعي ۽ شعر جي ڪن ٻين صنفن تي به طبع آزمائي ڪئي ويئي.

هن دَور ۾ اصلاحي شاعريءَ جو رواج به پيو، شاعريءَ ذريعي مسلمانن کي سجاڳيءَ جو پيغام ڏنو ويو. ان سلسلي ۾ الله بخش ابوجهو، شمس الدين بلبل، فتح محمد سيوهاڻي، محمد هاشم مخلص، غلام احمد نظامي ۽ ٻين شاعرن جا نالا ملن ٿا. اڳتي هلي نثر ۾ تمام گهڻي ترقي ٿي. ڪيترائي ناول ڇپيا. ڊراما، افسانن ۽ مضمونن جا مجموعا شايع ٿيا. تنقيدي ۽ تاريخي مضمون ۽ ڪتاب به لکيا ويا. ڪيترين ئي اخبارون ۽ رسالا نڪرڻ شروع ٿي ويا، جن سنڌي علم ادب جي ترقيءَ ۽ واڌاري لاءِ گهڻو ڪجهه ڪيو.

نثر نويسن آڏو هڪ مقصد هوندو هو. شروع ۾ هنن سماج جي اصلاح جو مقصد آڏو رکي لکڻ شروع ڪيو. هنن ڪيترائي ناول ۽ ڊراما ٻين زبانن مان ترجمو ڪيا. ان دَور جي ليکڪن مان منشي اُڌارام ٿانورداس، شمس العلماء مرزا قليچ بيگ، ديوان ڪوڙومل، لالچند امرڏنومل، پيرومل مهرچند ۽ ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ جا نالا قابل ذڪر آهن.

پهرين مهاياري لڙائيءَ کان پوءِ سياسي سجاڳيءَ جي لهر آئي ۽ آزاديءَ جي هلچل زور وٺي وئي. انهيءَ ڪري سنڌي ليکڪن سماج جي اصلاح سان گڏ سياسي مقصد ۽ آزاديءَ جي هلچل به پنهنجي سامهون رکي. انهن ليکڪن مان علامه آءِ.آءِ قاضي، ڊاڪٽر دائودپوٽو، علي خان ابڙو، جيٺمل پرسرام، ڪشنچند بيوس، پرمانند ميوارام، ليکراج ڪشنچند عزيز، محمد صديق مسافر، عبدالخالق خليق مورائي، محمد بخش واصف، ڊاڪٽر محمد ابراهيم خليل، حافظ عبدالله بسمل، عثمان علي انصاري، مولانا دين محمد وفائي ۽ پير علي محمد راشديءَ جا نالا ذڪر لائق آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- عربن جي دَور ۾ سنڌي ادب جا ڪهڙا اهڃاڻ ملن ٿا؟
2- سومرن جي دَرو جون سنڌي ادب بابت ڪهڙيون ڳالهيون معلوم ٿيون آهن؟
3- ڪلهوڙن جي دَور کي سنڌي ادب جو سونهري دَور ڇو ٿو سڏيو وڃي؟

4- ٽالپرن جي دَور ۾ ڪهڙا مشهور شاعر ٿي گذريا آهن؟
5- ثابت علي شاهه ڪهڙي قسم جو شعر چيو آهي؟
6- انگريزن جي اوائلي دَور ۾ ڪهڙا ليکڪ ٿي گذريا آهن؟
7- اوائلي سنڌي نثر نويس ڪهڙا ٿي گذريا آهن؟

(ب) ڳالهائيندڙ بدران جيڪو ضمير ڪم اچي ٿو، اُن کي ”ضمير متڪلم“ چئبو آهي. هيٺين جملن مان ضمير متڪلم ڳوليو:

(1) آءٌ ايندس (2) مان ويندس (3) اسين پڙهنداسين.

رَڌ پَچاءُ

چوڪرين کي جتي ٻين هُنرن سيکارڻ جي ضرورت آهي؟ اُتي اها به لازمي ڳالھ آهي ته کين رڌ پچاءُ به سيکاريو وڃي. انهيءَ جو مطلب اهو آهي ته چوڪرين کي عمدا ۽ عاليشان ڪاڏا رڌڻ اچن، پر سٺي رڌ پچاءُ ڪرڻ واري سٺي چوڪري اُها آهي، جنهن ۾ هي ٽي خاصيتون هجن: صفائي، سنڀال ۽ وقت جي پابندي.

ڪاڌي کان پهريائين ضروري ڳالھ صفائي آهي. جيڪڏهن رڌڻو گندو هوندو ۽ ڪاڌي جا ٿانوَ ميرا هوندا، ته ڪاڌي کائڻ واري کي ڪراهت ايندي.

رڌڻو هميشه ٻهاريل اجو اُجرو هجي. تنهن کان پوءِ اهو به ڌيان رکجي، ته رڌڻي کي مهيني ٻن کان پوءِ ليپو ضرور ڏجي. رڌ پچاءُ ۽ ڪاڌي پيتي جي ٿانوَن کي چار سان ملي صاف ڪجي. چار ۾ سٽيءَ يا ميراڻ جذب ٿي وڃن ٿا. پوءِ صاف پاڻيءَ سان انهن کي ڌوئي، خشڪ ڪري صاف ڪپڙي سان اُگھڻ گھرجي. ان لاءِ گدلو يا ميرو ڪپڙو پلجي به استعمال نه ڪجي، نه ته ٿانوَن ملڻ ۽ ڌوئڻ جي محنت اجائي ٿي ويندي ۽ انهن تي وري ميراڻ لڳي ويندي.

رڌ پچاءُ ۽ ڪاڌي ڪارائڻ وقت ٿانوَن کي ٻيهر صاف ڪپڙي سان اگھڻ گھرجي ۽ هٿن کي به ڌوئڻ گھرجي، ڇو جو مٽي ۽ ڌوڙ ٿانوَن ۽ هٿن تي لڳندي رهي ٿي، جنهن کي ڪاڌي جي شين ۾ ملڻ نه ڏجي. صاف ڪرڻ واريون شيون جهڙوڪ:

ڪپڙو وغيره جيڪي هر روز ڪم ۾ اچن، انهن ڪي روزانو صابڻ سان ڌوئي سُڪائڻ ضروري آهي.

ساڳيءَ طرح اُهي ٿانوَ، جيڪي رڌ پچاءُ ۾ ڪاڌي پيتي جي استعمال ۾ اچن ٿا، تن کي ڪم پوري ٿيڻ تي صاف ڪرڻ بهتر آهي. اهو ڪم گهٽي وقت لاءِ ٺاري ڇڏڻ نہ گهرجي. ائين ڪرڻ سان ٿانوَن جي قلعي يا چمڪ گهڻو وقت جٽاءُ ڪري ٿي ۽ انهن جي صفائي ۽ رونق هر وقت قائم رهي ٿي. رڌ پچاءُ تي ويهڻ وقت جنهن جنهن شيءِ جي ضرورت هجي، اها اڳواٽ پاڻ وٽ رکڻ گهرجي. ائين نہ ٿئي جو پُڄٽيءَ وقت مصالحي ڪٽڻ لاءِ ڊوڙو. پاڻيءَ جي ضرورت پوي، تہ اُتي لوٽو پريو ۽ باھ گهٽ ڪرڻي هجي تہ چمٽو ڳوليو.

سُٺي رڌ پچاءُ لاءِ ٽين ضروري ڳالھ آهي: وقت جي پابندي. وقت جو گهڻو خيال رکڻ گهرجي. ڪاڌو هميشہ وقت تي تيار ڪرڻ گهرجي. ائين نہ تہ ٻار اسڪول لاءِ تيار آهن ۽ مانيءَ لاءِ اٽو ڳوهيل ئي ڪونهي يا ٻار اسڪول مان ٿي موٽي آيا، پر ڳنڍڻ اڃا تيار نہ آهي! سيئي ٻار گوڙ ڪري رهيا هجن ۽ توهين گهٻرائجي وڃو، تہ ڇا ڪجي؟ ڇا نہ ڪجي! پهريائين ويچارڻ گهرجي تہ اڄ ڪهڙي شيءِ رڌبي ۽ ڪاڌو ڪيڏي مهل تيار ٿي سگهندو. اهڙيءَ ريت وقت جو اندازو ڪري، رڌ پچاءُ تي ويهبو تہ ڪڏهن بہ ڪنهن ڳالھ ۾ اوير ڪانہ ٿيندي.

ڪاڌو جيترو گهرجي اوتروئي رڌي اڳيان رکجي. ڪاڌو ٿورو هوندو تہ توهان کي پريشان ٿيڻو پوندو. وڌيڪ هوندو تہ

ضايع ٿي ويندو. لوڻ، مرچ ۽ گيهه جو به پورو اندازو هجي. انهن مان ڪابه شيءِ وڌيڪ يا گهٽ هوندي ته ڪاڌو بي مزي ٿي ويندو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- سُٺي رڌ پچاءَ ڪندڙ جون وصفون ٻڌايو؟
2- رڌ پچاءُ ۾ ڪاڌي پيتي جا ٿانوَ ڪهڙي ريت صاف ڪرڻ گهرجن؟
3- رڌ پچاءُ لاءِ وقت جي پابندي ڪيتري ضروري آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

چار – ڳُنڊڻ – ريت – اوير.

(ج) ”مار!“ ڪيڏو نه طوفان آهي. هن جملي ۾”مار!“ لفظ جا جي معنيٰ ڪهڙي آهي ڏيکاري؟

ٻہ تہ ٻارهن

ارشد ۽ سليم ٻاڻ ۾ دوست هئا. اُهي ٻاڙيسري ۽ هم ڪلاسي ٻہ هئا. اسڪول ٻہ گڏجي ويندا هئا ۽ ساڳي بئنچ تي ويهندا هئا. راند ٻہ گڏجي ڪيڏندا هئا، تہ اسڪول مان مليل گهر جو ڪم ٻہ گڏجي ڪندا هئا. ائين گڏ ڪيڏندي، پڙهندي ٻنهي مئٽرڪ پاس ڪئي. ارشد مئٽرڪ پاس ڪري شهر پڙهڻ هليو ويو ۽ سليم پنهنجي پيءُ سان ٻنيون سنڀالڻ لڳو. ارشد گهڻو ئي چاهيو تي تہ سليم ٻہ وڌيڪ پڙهي، پر سليم جي گهرُو حالت ڪيس ان جي اجازت نٿي ڏني. ارشد پڙهي وڏو امتحان پاس ڪري وڏي عهدي تي وڃي پهتو.

نوڪريءَ ۾ بدلي تہ ٿيندي رهندي آهي. سو ارشد ٻہ ملڪ جي مختلف شهرن ۾ بدلي ٿيندو رهيو. هُو جتي ٻہ رهندو هو، اتان پنهنجي ننڍپڻ جي دوست کي باقاعدي خط لکندو رهندو هو. ڪافي عرصي کان سليم وٽان خط اچڻ گهٽجي ويا، پر ارشد پنهنجي دوست کي ڪڏهن ٻہ ڪونہ وساريو. جيتوڻيڪ هن کي سليم جي خط نہ لکڻ تي ڳڻتي ضرور هئي! ارشد جي بدلي پنهنجي ئي ضلعي ۾ ٿي. هُو ڪجهہ ڏينهن بعد پنهنجي ڳوٺ ويو.

ارشد، ڳوٺ ۾ پنهنجي اچڻ جو ڪنهن کي ٻہ اطلاع ڪونہ ڏنو هو. هن سوچيو تہ اوچتو ڳوٺ پهچي سليم کي حيران ڪري ڇڏيندو! هو شام جي وقت ڳوٺ پهتو هو ۽ سڌو سليم جي ٻنين

ڏانهن هليو ويو. اُتي ئي هُو ۽ سليم سدائين پاڻ ۾ ملندا هئا ۽ ڪچهري ڪندا هئا. ارشد جيئن ئي اُتي پهتو ته اُتي ويرانيءَ کان سواءِ ڪجهه به ڪونه هو. ارشد ڳوٺ جي گهٽين مان ٿيندو، سليم جي گهر ڏانهن وڃڻ لڳو. ڳوٺ جي گهٽين ۾ به هن کي اڳين رونق نظر نه آئي. ڳوٺ جي بازار به بند هئي. ارشد جڏهن سليم جي گهر پهتو ته اها گهٽي به ويران لڳي پئي هئي. هن جڏهن سليم جي گهر جو در کڙڪايو، ته پهرين ته ڪوبه جواب ڪونه مليو، پوءِ ڪنهن ڊنل آواز ۾ پڇيو ته ڪير آهي؟ ارشد هڪدم پنهنجي دوست سليم جو آواز سڃاتو. ”اڙي يار آءٌ آهيان ارشد.“ سليم هوريان هوريان ڪري دروازو کوليو ۽ ارشد کي ڇڪي اندر ڪيو.

ارشد ڏٺو ته سليم ڏاڍو گهبرايل هو. پوءِ سليم جڏهن ارشد کي ڳوٺ جي بربادي‌ءَ جو احوال ٻڌايو، ته ارشد کي ڏاڍو ڏک ٿيو. ڏاڙيلن ڳوٺ جو سُک، امن ۽ خوشيون ختم ڪري ڇڏيون هيون. ماڻهن جي چين تان مُرڪ گم ٿي ويئي هئي. رات ته رات، پر ڏينهن جو به ماڻهو گهرن مان ٻاهر نڪرڻ ۾ ڊپ محسوس ڪندا هئا.

هاڻي نه هيون اُهي ڪچهريون نه اُهي ميلا ملاکڙا، نه اُهي رانديون رونديون. ڳوناٺا مڪمل طور ڏاڙيلن جي رحم ڪرم تي هئا. ارشد دل ئي دل ۾ پنهنجي ڳوٺ کي مڪمل تباهي‌ءَ ۽ بربادي‌ءَ کان بچائڻ جو فيصلو ڪري ورتو. هن پڪو ارادو ڪيو،

تہ هُو هر صورت ۾ پنهنجي ڳوٺ ۾ سک، امن ۽ خوشي واپس آڻيندو ۽ جڏهن هن پنهنجو فيصلو سليم کي ٻڌايو، تہ سليم سندس ساٿ ڏيڻ جو واعدو ڪيو.

ٻئي ڏينهن ارشد ڳوٺ جي ماڻهن سان ان ڏس ۾ هڪ گڏجاڻي ڪئي ۽ انهن کي چيائين تہ ”ٻڌيءَ ۽ ايڪي سان، همت ۽ بهادريءَ سان انسان ڏونگر بہ ڏاري سگهي ٿو. اسين بہ هڪ ٻئي جي ساٿ ۽ سهڪار سان ڌاڙيلن جو مقابلو ڪنداسين.“ ارشد جي ڳالهين نوجوانن ۾ جوش ۽ جذبو پيدا ڪري ڇڏيو.

انهيءَ سلسلي ۾ ارشد انتظاميا جي اعليٰ عهديدارن جي گڏجاڻي سڏائي ۽ بدامنيءَ جي خاتمي لاءِ خيالن جي ڏي وٺ ڪئي. ان کان پوءِ انتظاميا ۽ ڳوٺاڻن جي گڏيل ميٽنگ ڪئي وئي. جنهن ۾ ڌاڙيلن جي خاتمي جي حڪمت عملي جوڙي وئي ۽ ان وقت کان ئي ان تي عمل شروع ٿي ويو. هڪڙي ڏينهن هنن کي ڌاڙيلن جي چُرپُر جو پڪو اطلاع مليو ، پوليس ۽ هٿياربند ڳوٺاڻا اوچتو وڃي ڌاڙيلن تي ڪڙڪيا. ڏاڍو سخت مقابلو ٿيو.

مقابلي ۾ هڪ ڌاڙيل مري ويو ۽ ٻيا هٿيار ڦِٽا ڪري پيش پيا. انهيءَ مقابلي ۾ سليم بہ زخمي ٿي پيو هو. ارشد ان کي ڪٺائي شهر جي اسپتال ۾ داخل ڪرايو. سليم جو ڪافي رت وهي چڪو هو ۽ بيهوش هو. ارشد، سليم کي رت ڏنو ۽ الله تعاليٰ کان پنهنجي دوست جي زندگيءَ جون دعائون گهرڻ لڳو.

صبح ٿيڻ وارو هو. ٿڌي هِيرَ پئي گُهلِي، پکين جي مٺڙن آوازن تي سليم جي اک کُلِي پئي ۽ هُن ڏٺو ته سندس دوست ارشد هن جي سامهون بيٺو مُرڪي رهيو هو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- سليم وڏيڪ ڇو نه پڙهي سگهيو؟
2- ارشد جڏهن ڳوٺ پهچي، ٻنين تي پهتو ته اُتي ڇا ڏٺائين؟
3- ڳوٺ جي تباهي ڏسي ارشد دل ۾ ڪهڙو فيصلو ڪيو؟
4- سليم ۽ ارشد ڏاڙيلن جو خاتمو ڪيئن آندو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڳُٽي – هوريان – ٻَڌي – ڏونگر – سهڪار – هِير.

(ج) هن سبق ۾ ڪجهه ٻٽا لفظ آيا آهن، جيئن ”هوريان هوريان“ توهين سبق مان ڪجهه اهڙا بيا ٻِٽا لفظ لکي ڏيکاريو.

(د) هيٺين غلط جملن کي صحيح ڪري لکو:

1- هن ڪتابون پڙهيون.
2- مون آواز سجاتي.
3- سيني ۾ دل ڌڙڪيو.
4- اڄ موسم سنو آهي.

نصرپور

نصرپور سنڌ جي جهونن تاريخي، علمي ۽ هنري شهرن مان هڪ آهي. نصرپور ٽنڊي الهيار ضلعي ۾ ٽنڊي الهيار جي اُتر اولهه طرف 6 ميلن جي مفاصلي تي آهي.

نصرپور جي آباد ٿيڻ بابت تاريخدانن جا الڳ الڳ رايا آهن. ڪن جو چوڻ آهي، ته هيءُ شهر فيروز شاهه تغلق جي هڪ امير نصير ٻڌايو هو ۽ ان جي نالي پٺيان سڏجڻ لڳو. ڪن جو چوڻ آهي ته هي شهر نصير مُهاڻي ٻڌايو هو.

نصرپور سنڌو درياءَ جي ڪناري آباد هو. انڪري انهيءَ جي زمين ڏاڍي آباد ۽ زرخيز هئي. هيءُ شهر نه رڳو ساوَڪ ۽ شادابيءَ جي ڪري مشهور هو، پر اُن ۾ ڪاريگر ۽ هنرمند ماڻهو به گهڻا رهندا هئا. انهن جي ٺاهيل شين جي نه رڳو سنڌ ۾، بلڪ سنڌ کان ٻاهر به ڏاڍي هاڪ هئي. انهن شين ۾ کيس، سوسيون، گربيون ۽ اَجرڪون اچي وڃن ٿيون.

سمن، ارغونن ۽ ترخانن جي دَور ۾ نصرپور کي وڏي اهميت رهي آهي. ڪلهوڙن جي ڏينهن ۾ نصرپور سکيو ستابو شهر هو. هتي ڪپڙن اُڻڻ جا ڪيترائي آڏاڻا هئا. هِتان جا کيس ۽ بافتو ڏيهه پرڏيهه مشهور هئا. ميان غلام شاهه جي وقت ۾ انگريزن ٺٽي ۾ ڪوٺي قائم ڪرڻ سان گڏ، نصرپور ۾ ننڍي ڪوٺي قائم ڪئي هئي. ڪلهوڙن جي آخري ڏينهن ۾ مدد خان پٺاڻ، سنڌ جي ٻين شهرن وانگي نصرپور ۾ ڦُرلُٽ ڪئي ۽ ان کي تباهه ڪيو.

نصرپور ۾ ڪيترائي عالم، بزرگ ۽ شاعر ٿي گذريا آهن. سنڌ جو مشهور ڏاهو وتايو فقير به هن شهر جو هو. جنهن جا ڳالهيون اڄ به ماڻهو حوالي طور ٻڌائيندا آهن. شاهه عنايت رضوي، ڪلاسيڪل شاعريءَ جو هڪ وڏو شاعر ٿي گذريو آهي. اُهو به هن شهر جو هو. سنڌس پوين مان ڪافيءَ جو وڏو شاعر مصري شاهه ٿي گذريو آهي. جنهن کي ”ڪافيءَ جو بادشاهه“ به چيو وڃي ٿو.

قديم آثارن مان شهر ۾ هاڻي رڳو هڪ اڌ نشان ئي باقي وڃي بچيو آهي. نصرپور جو قلعو ته ڪڏهوڪو ڊهي چڪو آهي، باقي قرارڪي مسجد اڃا موجود آهي. اها مسجد نصير مُهاڻي جي پاءُ قرار خان جوڙائي هئي.

سنڌو درياءَ جي رُخ بدلائڻ جي ڪري، جيتوڻيڪ نصرپور جو اڳيون اوج نه رهيو آهي: پر هن وقت هي شهر وري به ترقي ڪري رهيو آهي. اڄ به نصرپور جي ڪيسن ۽ ڪاڙِهيءَ جو وڏو مانُ آهي. نصرپور جا کِيرَ پِڙا به مشهور آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- نصرپور جو شهر ڪهڙي ضلعي ۾ آهي؟
2- نصرپور جو شهر ڪنهن ٻَڌايو هو؟
3- نصرپور ڪهڙن هنرن جي ڪري مشهور هو؟
4- نصرپور ۾ ڇا ڇا آڏاڻا هئا؟
5- ڪلهوڙن جي آخري ڏينهن ۾ نصرپور ۾ ڪنهن قُرلُت ڪئي هئي؟

6- ڪافيءَ جو بادشاھ ڪنھن کي چيو وڃي ٿو؟

(ب) ھيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

جھونن – ھاڪ – ڏيھ – پرڏيھ – جوڙائي – اوج.

(ج) ھيٺين لفظن جا ضِد لکو:

جھونن		انتھا	
آباد		ڏيھ	
زمين		اڳيون	

(د) ھيٺيان خال ڀريو:

1- ھي شھر .... مھاڻي ٻَڌايو ھو.
2- سنڌ جو مشھور ڏاھو .... بہ ھن شھر جو ھو.
3- قرارڪي مسجد نصير مھاڻي جي پياءُ قرار خان .... ھئي.
4- اڄ بہ نصرپور جي .... ۽ ڪاڙِيءَ جو وڏو مانُ آھي.

جهڙو راڄ تهڙو ياڳ

هڪڙي بادشاهه خواب لڌو، ڏٺائين تہ سندس سمهڻ واري ڪوٺيءَ ۾ هڪڙي لومڙِي پئي ڦٽڪي. صبح جو بادشاهه سيني اميرن، وزيرن ۽ نجومين کي خواب ٻڌايو؛ پر انهن مان ڪوبہ ان جي تعبير نہ ٻڌائي سگهيو.

پوءِ تہ سڄي بادشاهيءَ ۾ پڙهو گهمايو ويو، تہ جيڪو بہ خواب جي تعبير ٻڌائيندو، تنهن کي وڏو انعام ڏنو ويندو.

ڳچ ڏينهن گذري ويا، پر خواب جي تعبير ٻڌائڻ لاءِ ڪوبہ ڪونہ آيو. نيٺ اها خبر هڪ ڏينهن هڪڙي ڪُڙمِيءَ تائين پهتي. هو بہ خواب جي تعبير ڪرڻ لاءِ توڪل ڪري نڪري پيو. واٽ تي هڪ جابلو لڪ هو جتان هن کي لنگهڻو هو. اتي پهتو تہ ڏسي تہ هڪ واسينگ نانگ وينو آهي. هن نانگ کي چيو تہ ”نانگ! مون کي واٽ ڏي، جو بادشاهه کي خواب جي تعبير ٻڌائڻ پيو وڃان.“ نانگ چيس ”اڙي ڪُڙمِي! بادشاهه کي نجومي بہ تعبير نہ ٻڌائي سگهيا، سو تون ڪيئن ٻڌائيندين؟ جي تون چوين تہ آءٌ توکي تعبير ٻڌايان، پر ان لاءِ منهنجو شرط آهي، تہ انعام جو اڌ مون کي ڏيندين.“ ڪُڙميءَ نانگ جو شرط مڃيو ۽ خواب جي تعبير ٻڌي روانو ٿي ويو.

دربار ۾ پهچي ڪڙميءَ خواب جي تعبير ٻڌائڻ جي اجازت گهري. بادشاهه کيس اجازت ڏني، ڪُڙمِيءَ چيو: ”بادشاهه سلامت! لومڙِي هڪ دغاباز، بزدل ۽ مڪار جانور آهي؛ تنهنڪري

توهان کي سمجهڻ کپي ته رعيت ۾ دغابازي، مڪاري ۽ رياڪاري وڌي ويئي آهي. جيڪڏهن اها بند نه ٿي ته پوءِ حڪومت کي نقصان پهچندو.“ بادشاهه کي ڳالهه دل سان لڳي ۽ هن ڪُڙميءَ کي وڏا انعام اڪرام ڏنا.

ڪُڙمي انعام وٺي واپس پئي آيو، ته خيال ڪيائين ته ڇو نه ٻيو رستو وٺي گهر وڃان! نه ته نانگ کي انعام جو اڌ ڏيڻو پوندو. سو هو ٻيو رستو وٺي گهر پهتو.

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ بادشاهه وري ٻيو خواب لڌو، ته سندس محل ۾ هڪ اگهاڙي ترار پئي لٽڪي. صبح جو بادشاهه ان ڪُڙميءَ ڏانهن ماڻهو موڪليو. هاڻي ته ڪُڙمي اچي ڦاٿو. نانگ سان ته هن دوکو ڪيو هو. هاڻي ڇا ڪري؟ نيٺ دل من هڻي نانگ وٽ ويو ۽ ان کي مِنٿون ڪرڻ لڳو. نيٺ نانگ کيس چيو ته: ”اڳي به تو قول ڪونه پاڙيو، پر هاڻي واعدو ڪر ته انعام جو اڌ ضرور مون کي ڏيندين!“ ڪُڙميءَ هائوڪار ڪئي ۽ خواب جي تعبير ٻڌي روانو ٿيو.

بادشاهه وٽ پهچي ڪُڙميءَ کيس ٻڌايو ته: ”جيئندا قبلا! ترار جو ڪم آهي خونريزي. اوهان جا دشمن اوهان جي پنيان اگهاڙي ترار ڪنيو پيا گهمن. اوهان به ترار جي زور سان انهن جو سر يڪدم قلم ڪري ڇڏيو.“ بادشاهه کي ڳالهه دل سان لڳي. هن ڪُڙميءَ کي جهجها انعام اڪرام ڏنا. هڪ ترار به تحفي ۾ هن کي ڏنائين. ڪُڙمي خوش ٿيندو گهر ڏانهن موٽيو؛ پر واٽ تي وري به دل ۾ بي ايماني پيدا ٿيس، دل ۾ چوڻ لڳو ته، نانگ کي اڌ

حصو چو ڏيان! جڏهن نانگ واري لَڪ وٽ پهتو ته نانگ کي ڏسي ڪٽي ترار هنيائين. نانگ ويچارو پڇي ٻرَ ۾ گهڙي ويو. ڪُڙمي اچي گهر پهتو ۽ سک سان زندگي گذارڻ لڳو.

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ بادشاهه وري به ڪو خواب لڌو. هن وري ڪُڙميءَ ڏانهن ماڻهو موڪليو. ڪُڙمي ته هاٿي آزار ۾ پئجي ويو: پر وري به نانگ وٽ ويو. نانگ چيس ته: ”هاٿي وري چو آيو آهين؟“ ڪُڙميءَ نانگ کي ڏاڍيون منٿون ڪيون. ”ٻيلي، منهنجون خطائون بخش ڪر. هن خواب جي تعبير ٻڌاءِ نه ته مفت ۾ مارجي ويندس.“ تنهن تي نانگ چيس ته: ”چڱو، توکي خواب جي تعبير ٻڌايان ٿو، پر واعدو ڪر ته هن ڀيري انعام جو اڌ ضرور ڏيندين!“ ڪُڙميءَ هائوڪار ڪئي ۽ خواب جي تعبير ٻڌي روانو ٿيو.

بادشاهه وٽ پهچي ڪُڙمي چيو ته ”بادشاهه سلامت! اوهان خواب ۾ ڍڳي ڏٺي آهي. توهان گونگي ڳانءِ وارو پهاڪو ته ضرور ٻڌو هوندو! سو ائين سمجهو ته اوهان جي رعيت هاٿي ڳئون وانگر نِماڻي ٿي چڪي آهي. اوهان جي حڪومت کي هاٿي ڪوبه لوڏو نه آهي!“ اهو ٻڌي بادشاهه ڏاڍو خوش ٿيو. ڪُڙمي به پنهنجو انعام وٺي روانو ٿيو.

ڪُڙمي هن ڀيري سڌو نانگ وٽ آيو. سمورو انعام آڻي نانگ آڏو رکيائين. نانگ چيس ته، ”ادا آءٌ ڪو انعام جو بُکيو نه آهيان. مون ته رڳو تنهنجو آزمودو ٿي ورتو. پر ان ۾ تنهنجو ڏوهه نه آهي. چو ته ملڪي حالتن جو اثر رعيت تي پوندو آهي. پهرئين

پيري ملڪ ۾ فريب ۽ دغا هئي؛ سو تو به مون سان دغا ڪئي.
ٻئي پيري ملڪ ۾ فساد ۽ خونريزي هئي، سو تو به ائين ڪيو.
ٽئي ملڪ ۾ امن امان آهي، سو تون پاڻ هلي آيو آهين انعام ڏيڻ.”
ٻڌو ڪونه اٿئي ته ”جهڙو راڄ تهڙو پاڳ، جهڙو راڄا، تهڙي پرڄا!“

(تلخيص: ڊاڪٽر سحر امداد)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- بادشاهه پهريون خواب ڪهڙو لڌو؟
2- ڪُڙميءَ کي خواب جو تعبير ڪنهن ٻڌايو؟
3- بادشاهه ٻيو پيرو ڪهڙو خواب لڌو؟
4- بادشاهه ٽيون پيرو خواب ۾ ڇا ڏٺو؟
5- نانگ ڪهڙي شرط تي ڪُڙميءَ کي خوابن جو تعبير ٻڌايو؟
6- هن آکاڻيءَ مان ڪهڙي نصيحت ملي ٿي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڳچ – قول – خونريزي – تحفي – ٻيلي – آزمودو
پرڄا – نيٺ – جابلو – ڪُڙمي – واٽ .